

Осипенко О. В.

**Аналіз економічної політики румунської адміністрації
в сільській місцевості «Трансністрії»
через призму радянської історіографічної думки**

Дослідження історії Другої світової війни, незважаючи на багатовекторність її висвітлення, й донині залишається в центрі уваги як дослідника-історика, так і широкого читацького загалу. У сучасному історіописанні, яке до кінця ще не звільнилося від гегемонії певних інтерпретацій минулого, залишається чимало регіональних аспектів, які потребують детального вивчення, докорінного переосмислення й уточнення.

Питання економічної політики окупантів на теренах Радянського Союзу в роки Другої світової війни започаткували публікації воєнного часу — переважно історики та публіцисти. Їхні «праці» швидше нагадували описово-фактографічні, заідеологізовані, пропагандистські агітки, в яких переслідувалася лише одна мета — викрити страшний та кривавий окупаційний режим, встановлений у загарбаний ворогом Україні.

Тематика радянських видань була зведена до висвітлення розбійницько-грабіжницької політики окупантів щодо мирного населення, «реформування» сільського господарства та запровадження «кріпацтва» для українського селянина (Л. Новиченко, З. Шульга) [12; 14]. Аналогічна проблематика і сутнісні акценти притаманні працям С. Галаджієва [1], О. Глухого [2] та ін.

Публікація А. Леонтєва «Зеленая папка Геринга» (1942 р.) [10] розкриває економічні плани нацистів щодо захоплених радянських територій. Однак, зазначена праця, враховуючи розпал війни, не висвітлювала усіх економічних цілей нацистської Німеччини та її союзників на сході.

Публікації згаданих дослідників носять поверхнево-описовий характер, де акцентується увага на героїзації радянського народу, агітуючи населення докласти максимум зусиль задля боротьби проти ворога.

Фундаментальні дослідження з'являються наприкінці 50-х – початку 60-х років минулого століття. Узагальнюючі праці: «Історія Української Радянської Соціалістичної Республіки» [4] у двох томах

та «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945 рр.)» [13] у трьох томах, базуючись на радянських методологіях ідеологізованих шаблонів показують загальне становище українських земель, які було включено до румунської зони окупації, характеризує умови існування місцевого населення, матеріальні втрати від військових дій й окупаційної адміністрації.

Пік вивчення радянською історіографією румунської окупаційної політики на теренах південно-західної України припадає на кінець 1960-х – початок 1980-х років, що, на нашу думку, потребує детальнішого аналізу.

Першим розпочав вивчення сутності окупаційного режиму в зазначених територіях історик М. Лебедев. Попри те, що його наукові пошуки були спрямовані на висвітлення історії Румунії періоду Другої світової війни, все ж у своїх працях дослідник присвятив окремі розділи, в яких охарактеризував деякі моменти окупаційної політики на приєднаних землях. У дослідженні «Падение диктатуры Антонеску» [6] історик стверджує, що саме після переговорів в м. Тігіні (нині м. Бендери) 30 серпня 1941 року, підсумком яких стало отримання німецького мандату на управління землями «Трансністрії», уряд Румунії був підштовхнений перейти до активної експлуатації економічного потенціалу приєднаних територій.

У іншій монографії «Крах фашизма в Румунії» [7] М. Лебедев присвятив цілий розділ управлінню приєднаними територіями. Зокрема, автор акцентує увагу на тому, що саме за рахунок економічної експлуатації новоприєднаних земель, у тому числі й «Трансністрії», румунське керівництво розраховувало вирішити ряд важливих внутрішніх економічних проблем королівства. Для досягнення поставленої мети румунські чиновники нещадно експлуатували сільське населення, обклавши їх непомірно високими натуральними податками. Саме завдяки награбованій сировині та сільськогосподарській продукції (вартість якої у грошовому еквіваленті вимірювалася сотнями мільярдів лей), на думку дослідника, окупантам вдалося зняти соціальну напругу в середині Румунії, забезпечивши таким чином роботу підприємств, вирішити проблему нестачі продовольства на незначний проміжок часу. Однак, як стверджує автор, Румунія так і не стала повноправним власником цих земель, а її економіка й сама

в той час виконувала функцію сировинного придатку, військової машини Третього Райху.

У колективній праці «Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 гг.» [11], яка з'явилася у 1970-му році, її автори С. Афтенюк, Д. Єлін, А. Коренєва та І. Левіт поставили за мету схарактеризувати політику окупантів у таких сферах, як економіка та культура, в окремо взятих адміністративно територіальних одиницях «Бессарабія» та «Трансністрія». Дослідники проаналізували зміни у сільському господарстві, зазначивши, що колгоспи і радгоспи, які існували до березня 1942 року, були перетворені на «трудові громади». Проте фактично це призвело до суттєвих змін. Як і раніше, тільки в іншій формі, продовжувалося пограбування мешканців сіл та їхніх господарств. На думку істориків, на території «Трансністрії» окупаційний режим був м'якшим.

Румунська окупаційна політика була об'єктом розгляду у багатомній «Історія Української РСР: у 8-ми тт., 10 кн.» [5]. Зокрема, у сьомому томі «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945)» зазначалося, «що в „Трансністрії“ була встановлена цивільна адміністрація, господарська політика якої була спрямована на економічну експлуатацію цієї території, а також пограбування та терор місцевого населення».

Найбільш виразно сільськогосподарську політику румунської адміністрації на території «Трансністрії» презентують праці І. Левіта. На сторінках монографії «Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР» [8] історик, опираючись на потужне історіографічне підґрунтя, розкриває сутність румунської окупаційної політики, яка, на думку автора, була спрямована на пограбування економіки загарбаних територій. В якості підтвердження своєї тези науковець наводить статистичні дані вивезеної сільськогосподарської продукції із зазначеної території. Автор акцентує увагу на важливому для нас питанні: реформуванні аграрного сектора та сутності функціонування «трудових громад», діяльність яких була зведена до «нової» форми експлуатації сільського населення. Дослідник стисло висвітлює питання діяльності органів окупаційної влади у сфері податків та фінансово-грошової системи, торгівлі та ціноутворення. У зазна-

ченій праці автор простежує еволюцію окупаційної політики, яка пройшла шлях від масових пограбувань на початковому етапі окупації до спроб реформувати сільське господарство через зміну форми власності на землю в кінці війни.

В іншій його праці «Крах политики агрессии диктатуры Антонеску» [9] дослідник акцентує увагу на тому, що після серії поразок на східному фронті окупанти почали пришвидшеними темпами вивозити сільськогосподарську продукцію, культурні та матеріальні цінності. Водночас аналізує причини протиріч між румунським та німецьким командуванням.

Однак, досліднику хоч і вдалося порушити деякі аспекти нашої проблематики, але зробив він це поверхнево. Залишилися поза ґрунтовним аналізом такі характеристичні риси окупаційної політики, як: функціонування вертикалі управління «трудовими громадами», організація діяльності податкової системи, визначення видів та норми податків, систематизація їх за індивідуальним та громадським (колективним) принципом.

Надбанням радянської історіографії є праця С. Гратинича «На левом берегу Днестра» [3]. У зазначеній монографії на основі аналізу значного масиву джерел досліджувалося встановлення окупаційного режиму в межиріччі Дністра та Південного Бугу та простежено зміни у сільському господарстві на цих теренах. Аналізуючи цей процес, автор зазначив, що «окупантами була зроблена спроба пристосувати колгоспну форму виробництва для безперебійного постачання Румунії продовольства» [3, с. 53]. Дослідник стверджує, що саме селяни були основними постачальниками сільськогосподарської продукції окупантам.

Отже, історіографія радянського періоду, враховуючи закритість основних окупаційних фондів архівів, не могла вийти за межі ідеологічних шор радянської історіографічної школи, характеризувалася перебуванням дослідників у концептуальних межах істпартівських методологічних підходів, апологетуючи комуністичну політику. Переважно одностороння характеристика окупаційної політики Румунії в південно-західних землях в аграрному секторі виробництва зводилася дослідниками переважно до жорсткого адміністрування і по-

грабування, що власне задовольняло загально прийнятій концепції про сутність окупаційного режиму загалом. Соціальна історія, реконструкція буденного життя і життєві можливості підокупаційного сільського населення, на жаль, не були об'єктом дослідження і чекали свого часу.

1. Галаджиев С. Что происходит в оккупированных областях Украины. — Уфа: Вид-во АН УРСР, 1942. — 22 с.
2. Глухий О. Німецькі фашисти — люті вороги українського народу. — Москва: Госполитиздат, 1942. — 74 с.
3. Гратинич С. А. На левом берегу Днестра – 1941–1944. Страницы совместной борьбы трудящихся смежных районов Молдавии и Украины против немецко-румынских фашистских захватчиков. — Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1985. — 186 с.
4. Історія Української РСР: у 2-х тт. / [ред. кол. К. К. Дубина (голова) та ін.]. — Київ: Наукова думка, 1967. — Т. 1 / [ред. М. Н. Лещенко та ін.]. — Київ: Наукова думка, 1967. — 807 с.
5. Історія Української РСР: у 8-ми тт. / под. ред. А. Г. Шевелєва. — Київ: Наукова думка, 1977–1979. — Т. 7: Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945). — Київ, 1977. — 536 с.
6. Лебедев Н. И. Падение диктатуры Антонеску. — Москва: Международные отношения, 1966. — 479 с.
7. Лебедев Н. И. Крах фашизма в Румынии. — Москва: Наука, 1976. — 632 с.
8. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация. — Кишинев: Штиинца, 1981. — 394 с.
9. Левит И. Э. Крах политики агрессии диктатуры Антонеску. — Кишинев: Штиинца, 1983. — 376 с.
10. Леонтьев А. «Зеленая папка Геринга». — Москва: Госполитиздат, 1942. — 44 с.
11. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 / под. ред. С. Афтенюка, Д. Елина, А. Коренева, И. Левита. — Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1970. — 421 с.
12. Новиченко Л. М. Гітлерівська кріпаччина (Про німецьку земельну реформу). — Саратов: Укрриздат при ЦК КПБУ, 1942. — 20 с.
13. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 гг.: в 3-х тт. / Ред. И. Д. Назаренко. — Москва: Политиздат Украины, 1975. — Т. 1: Советская Украина в период отражения вероломного нападения фашист. Германии на СССР и подготовки условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 г. – ноябрь 1942 г.). — 1975. — 544 с.
14. Шульга З. Українське селянство не буде у фашистській неволі. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1942. — 35 с.